

Είναι αλήθεια πως ρίχνοντας σήμερα στο χαρτί, βιαστικά και πρόχειρα, τις γραμμές αυτές, δεν κρατώ τον όρκο μου. Είχα όρμιστή να μη μιλήσω για τον Ψυχάρη παρά μέσα στο βιβλίο που λίγο λίγο και τεμπέλικα, καθώς είμαι άργοκίνητος, και μ' ένα σχέδιο ξεχωριστό όνειροπλέκω κ' ετοιμάζω. Τα κομματιαστά τουτα παρευτικάματα, και τα νευρικά τινάσματα, πιά πολύ κακό μου κάνουνε. Μά να πού δε μπορούσε να γίνει άλλοιότικα. Μου ήθελε ή όρεξη να σφίξω το χέρι των καλοσυνείδητων δημοσιογράφων κκ. Τσοκόπουλου και Ξενόπουλου που με δλάνοιχτα μάτια ξετάσανε και σπουδαχτικά μιλήσανε στα χρονογραφημάτα τους για τις 267 μετωμένες κι άρκατωμένες σελίδες που μαζί θυμίζουνε την κυψέλη και το κάστρο. Ο κ. Τσοκόπουλος είναι χρονογράφος από τους γονιμώτερους, κοιφός και άβρός, και με χαρίσματα, άνίσως δεν έχω λάθος: κάποιο δράμα του, το «Πρός άναζήτησιν της εύτυχίας» που διάβασα κάποτε, μου είχε κάμει έν τύπωση. Όσο για τον κ. Ξενόπουλο, αυτός είναι ο καλός μου φίλος που συχνά πυκνά μου κάνει την τιμή να με βλέπη και στο σπίτι μου και—το σημαντικώτερο—είναι ο συγγραφέας κάποιων άξιων έργων που εύτύχησα φανερά γι' αυτά να πώ τη γνώμη μου, και είναι ο ίδιος ο δραματογράφος της «Φωτεινής Σάντρα», μιας μεγάλης ίέρειας της άγάπης, που την έκουσε κ' έλλαψε. Μά δε μ' έμποδίζουν όλα τουτα να σημειώσω πως και οι δύο τους άξιότιμοι κύριοι κρατούνε στα παπούτσι τους πολλή λάσπη, από την κακή τή δημοσιογραφική, και μέσα στο παλάτι του Λόγου την κουβαλούνε τή λάσπη τους. Κάνουνε κακό του έαυτού τους. Ο κ. Τσοκόπουλος λυπάται το χαρτί και το μελάνι που ζοδεύει: ο Ψυχάρης για να γράφει, άβασάνιστα κ' έτσι του μυαλού του, τις άνοησίες του βέβαια. Ο κακμένος ο Τσοκόπουλος! Μολαταύτα άγνωρίζει την τεράστια προσπάθεια του Ψυχάρη για να φτιάση κάτι, του δυστυχισμένου αυτού Ψυχάρη, που τίποτε ως την ώρα δεν κατώρωσε, μολονότι κάτι θέλει να κάμη. Ο συγκρατητικώτατος κ. Τσοκόπουλος! Και σημειώστε πως ούτε θα καταδέχτηκε, ούτε θα του βσταζε ή καρδίη να διαβάση τις 267 σελίδες: ούτε κι άν τις διαβαζε, θα μπορούσε ν' άμνη στο νόημα τους, και στη λογική τους και στην αλήθεια τους: και το διάβαγμα έχει κι αυτό τή «μεθοδολογία του, για να πούμε τή μεγάλη τή λέξη του Ψυχάρη, και κάποια έργα τ' προσέχεις και τ' κρι-

νεις πιά σοφά, ρίχνοντάς τα, μια και καλή, στη φωτιά, παρά ψάχνοντάς τα μονάχα εδώ κ' εκεί, κοιτάζοντάς τα άκρες μέσες, για ναχής τήν εύχαρίστηση να τ' άκοιδέψης ή να μιλήσης για κείνα, χωρίς να λές τίποτα. Από την άλλη τή μεριά ο κ. Ξενόπουλος φάνηκε πως τάχα τον πέρασε τον πρόλογο του Ψυχάρη, και με ύφος ανθρώπου καμαρωμένου και γαληνού από το βάρος κι από το φώς της γνώμης του, μεγαλοφωνώντας και τούτος για χιλιοστή φορά, μαζί με τον άνήξερο κοσμάκη και με δλους τους κουτοπόνηρους, το άνόητο ξεχώρισμα του δημοτικισμού και του μαλλιαρισμού, βγήκε με το συμπέρασμα πως, πάλι πιά, ψυχαρισμός δεν υπάρχει, γιατί ο ίδιος ο Ψυχάρης τ' άβζει με τους ίδιους του όπαδούς, άρα κανένας όπαδός δεν του έμεινε, παρά μονάχα ένας, κι αυτός είναι ο λεγόμενος Έρμονας! Πάρ' τονε στο γάμο σου, να σου π'η και του χρόνου!

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

“ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ,”

Και με το νέο του σκηικό έργο ο Παύλος Νιρβάνος θέλησε να μ'ε δόση μια τραγωδία (πάλης με τή Μοίρα. Τούτη τή φορά τήν τραγωδία μιας καινούριας ψυχής, που τή δάμασε ή σκέψη κ' ή επίσημη, δίχως να της σβύση μαζί και τή ζωική λαχτήρα της. Φωντάσθηκε τον ήρωά του ένα σούρ που ζητάει να ξεδιάλυνη τ' άμυστήρια της ζωής, το νόμο της άγάπης που κυβερνάει τον κόσμο. Κι ο σοφός αυτός, μεθυμένος για μια στιγμή άπ' το δολερό πιτό της άγάπης, ξεγασε τή σοφία του για να την ξαναέρη μόνο όταν ξεμύθωσε άξαφνα άπ' το πιτό, όταν ή πραγματικότητα τον έβλησε σκληρά άπ' τ' άπόκοτο όνειρό του, μέσα σ'τόποια λάτρεψε όλα τ' φαντάσματα κι όλα τ' είδωλα.

Πραγματικά ένα θέμα τραγικό ή ιδέα του ποιητή, όπως μ'ε τήν έκθέσει στον πρόλογο του έργου του «Αλλά ποιά πλαστική μορφή λαβαίνει ή ιδέα αυτή στο έργο; Αντί ένα σοφά, καθώς τον θέλησε ή πρόθεση του ποιητή, μ'ε φανίζεται ένα είδωλο άχνό σχολαστικού σχεδόν φυσιοδίφη, κολλημένο άπ' τή μια μεριά σε κάποια επιστημονικά πορίσματα, άπ' τήν άλλη σ' αίσθηματικούς χαβάδες φιλιών άπάνω από τ' άνυτολούλουδα, αίωνων έρώτων κττ. Άπ' τ' άμυστήρια, που θέλει να ξεδι-

λύνη, άκούμε μόνο μερικές θεωρίες στις διηλίες του με το βοήθό του και το δασκαλό του κι άπ' τους αβδόμεους ούρανοους της Άγάπης, που ζήτησε να προχωρήση και να τήν έντικρύση πρόσωπο με πρόσωπο μ'ε δίνονται μονάχα θαμπά άπόφεγγα κοινής έρωτικής αίσθηματολογίας. Και σ'τόμορφο και γοητευτικό πλάσμα, που τον έκαμε να ξεχάση τή σοφία του, μ'ε παρουσιάζεται με τή σκιά μιας γυναικός, που ένας νεόβγαλτος εγναικοδαμαστής της Μόδενας τή στραπατσάει μπροστά στα μάτια του κ' έτσι τον γκρεμίζει από τους έβδόμεους ούρανοους και τον ξαναφέρει στη σοφία του να συμπαθήση τήν κλέφτρα της εύτυχίας του, αγιατί δεν είναι αυτή ή κλέφτρα, μά το τυρό όργανο μιας άλλης θέλησης, με τήν όποια δε μπορεί κανένας να τ' άβληση.

Το τελευταίο τουτα, δραματική αλήθεια πραγματι, μά δυστυχώς μόνο τις στερνές στιγμές του δράματος παρουσιάζεται όλοτελα άπροετοιμάστα, με το ζέπασμα του αμεγάλου δικίου της «δυστυχισμένης κούκλας», αντίς ή ψυχολογική άνάγκη αυτού του μεγάλου δικίου να όδηγή άπ' τήν αρχή το δράμα στη λύση του κ' ή προσέχη του ποιητή να συγκεντρωθή στη δυστυχισμένη κούκλα και να μ'ε τήν παυστήση πραγματικά τυρό και μεραιο θύμα της θέλησης, με τήν όποια δε μπορεί κανένας να τ' άβληση, ήλαδή της θέλησης για τή ζωή, καθώς θέλησε ο Άρθούρος Σαπείουερ. Στο δράμα όμως ή μορφή αυτής της γυναικας προβάλλει τόσο άόριτη κ' ή πάλη της, που μ'ε κραυγάζει στο τέλος, δειχεται στο ξετύλιγμα με τόσο άπνοους ύπαι γμους, όστε ή ψυχή της γλυσταίει άπιαστη από τήν έντύπωσή μας. Όσο τόσο μόνο με τή σταθερή παράσταση της Διλή: σε αμειροίο θύμα να μ'ε μπορούσε να δεθ' ή τραγωδία της καινούριας ψυχής» του Άντρέα Λάφρη κ' έτσι άπ' το θέμα του «Χελιδονίου» να βγή μια ιστορία τραγική. Ένα τέτιο όμως επίχειρισμα θέπαιτούσε από τή φύση του τον πιά άύστηρο ρεαλισμό. Και σ' αυτόν έχει κάποια αντίπαθη ή τέχνη του Νιρβάνου. Ο ήρωάς του μ'ε τ' λέει: «Το φώς είναι ή πραγματικότητα, ή αλήθεια και ή τραγωδία» μά ο ποιητής του σκορπάει ένα ρομαντικό άχνόφατο στη σύλληψη του, σε πρόσωπα και πράματα της τέχνης του τής κρίσει να κολιέται σε συμβολικά σημεία, τής φτάνει να μ'ε δίνη έντυπώσεις λυρικές μ' επαναλήψεις των ίδιων έπωδών, σε τρόπο που με τήν έργια αυτή να χάνη τον ψυχολογικόν έρωμό προσώπων και πραγματων.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Η ΚΟΥΛΙΑ ΤΑΚΡΟΠΟΤΑΜΟΥ*)

Και με τον ίδιο νού πορεύεται κ' ή κούλια τώρα. Με το φευγίο της θείας ξανάσανε κ' ή δόλια Φρόσω. Άν δεν ήταν ο Γεσίλας να προβάλη πάντα μ' άξιώσεις μεγαλύτερες δ'ο μεγαλύτενον όλοένα κ' οι κοινωνικές του άνάγκες—το μικρότερο όριο που του έκανοποιεί τώρα τήν προσβαλμένη άδελφική τιμή είναι δυο δεκάρες—θα ξεχάνε τή ντροπή που κόλλησε στο σ'ι, θα παράδινε στην άλγημονία το περασμένο όλοτελα. Όλα τ' άλλα γύρω της και πρώτος ο πατέρας της ταζον μια ζωή με πιά πολλές στερήσεις βεβαια, μά και με πιά πολλή ειρήνη. Αύτη χρειάζονταν περισσότερο ή ψυχή της, που κανένας δεν τή λογάρισε τόσο καιρό. Η μεγαλύτερη χαρά της ήταν να βλέπη εύχαριστημένον τ' άν πατέρα. Κι ο Θώμος Κρανιάς δεν είχε λόγο να μ'η-

*) Η αρχή στον άριθ. 326.

είναι. Όχι πως προσπαθούσε επίτηδες να μη βλέπη τί έλειπε άπ' τήν κούλια του, μά δεν του έμεινε καιρός γι' αυτό. Ούτε ή άνοιχτή καρδίη, ούτε το βουνησιο πνεύμα του είχαν θολώσει τόσο, ούτε το γέλιο κ' ή φωνή του είχαν χάσει τον άχό τους όστε να καταντήσουν περιττά κι άδιάφορα για τ' άσουμπούσια στα μαγέρικα του παζαριού ή όξω στα περδόλια. Τύχη καλή και τ' άστερνά έδιναν καλόν καρπό έκιά τ' ά χρόνια, οι έλιές μοσκοπουλιόνταν, τ' ά κηπνά τραβιόνταν κ' οι μακκατάτιδες νοικοκυρέοι του τύπου είχαν γιομάτη τή σακούλα κι άνοιχτό το χέρι. Με τή συνήθεια που είχαν κούλα παρει να τον λέν ακόμα κύριο έπαρχο, ο Θώμος Κρανιάς κόντευε να ξεχάση σ'άλήθεια πως ήταν παυσκινιάς πιά: άπάνω κάτω μάλιστα σε να του άρρεσε καλλίτερα αυτή ή ξέγνιαστη ζωή, δίχως κομματικά μπερδέματα, δίχως σκοτούρες με νομαρχές και δημαρχους. Μονάχα όταν ξαγνάτιζε στο δρόμο καμιά φιατα σκεπασμένη με χιονόλευκη πετσέτα να τραβήη κατά το σπίτι του έρόρου ή του εירה νοδίκη, βυθίζονταν λίγες στιγμές σε σκέψεις δύσθυμες. Μά είχε πάλι το καλό να μ'ην του άρέτη να παρακολλείται σε θλιβερούς συλλογισμούς, κοντά σ'άλλα είχε βρει και καναδυό καλά ψοφίμια στο

τζογουλί κ' έτσι οικονομούνταν και το καθημερνό χαρτζιλίκι κι ο κ'αρις ψευτοπερνοίσε.

Όση λίγη προσοχή κι άν έδινε ο πατέρας στην κούλια του, όσο λίγο κι άν τον έμελλε να της χαράξη αυτός το δρόμο της ζωής της, ως τόσο το πνεύμα του δεν έμεινε χωρίς καμιά ίπήρησι σ' αυτή. Άπ' τον καιρό που έλειψε ή βειά, ένας άέρας λευτεριάς φύσηξε εκεί μέσα. Δεν ήταν ή Φρόσω μοναχή που άιάινευσε. Σύνωρα λύθησαν και τ' ά δεσμά των δυο μικρότερων, της Μαρίας και της Κούριας. Όσο ή άν ή χωριάτιστα στην κούλια, ούτε στο δρόμο μπορούσαν ναθγουν, ούτε σγουρά να κόψουν, ούτε πούφια να φορέτουν. Νοικοκυρέ, πλεξίματτα, άργαλιό μονάχα κι άπειλωτά κληναρχίσματα για τήν τιμή και για το σ'ι. Όσο για το στερνό είχαν μια γνώμη έλες οι ψυχές που άνάπνεαν κάτω άπ' τή σκεπή της κούλιας. Μά αυτό, καθώς κ'άταντησε ο κόσμος σήμερα, δε φτάνει, όπως δε φτάνουν κ' οι κρυφές ματιές άπ' τ' ά παράθυρα για κάποιες άλλες άνάγκες της ψυχής και του αίμάτου. Και τώρα που έλειψε ή χωριάτιστα άνοιξαν διάπλατα τ' ά παράθυρα κι ο ήλιος κ' ή χαρά του κόσμου μπλίνει με τή σκεβρωμένη κούλια. Κι άν με τή σύνταξη της χήρας του λοχαγού Παπαδογούλα έλειψαν χίλια άλλα

Ετσι λ. χ. στο τέλος της β' πράξης ο ήρωας του σέρνεται στο παράθυρο από τις μυρουδιές της ανοιχτής κι όχι απ' την ύποψια, που πρέπει να γεννηθεί στην ψυχή του ύστερα από τη σκηνή που προηγήθηκε. Το ίδιο στην εμπλοκή του στην γ' πράξη με τον κ. Λαουδάρη περιορίζει τη σφαιρική του μορφή μόνο στα ίδια νυχτολούλουδα, στην ίδια θέση και στην ίδια ώρα, ή στη στεγνή σκηνή του δράματος και το χειρόγραφο για να σκορπίσει τη στάχτη του στους τέσσερους ανέμους και να φουντώσει μαζί τη συγκίνησή μας με αισθηματικούς ακημούς, ώστε να μη μπορέσει να ενεργήσει έπειτα δυνατά σ' αυτή, όπως τάξιζε και το μπορούσε, ή απλή με βιβλια σπαρχιτική εικόνα του χειλιδανίου που κλεί το δράμα.

Ο Νιρβάνας, ακολουθώντας το συρμό, δεν είναι, φαίνεται, της γνώμης πως τάφαιρέματα, τα γενικά ματα και τα συμβολίσματα κρύνουν και ψευτίζουν τη δραματική συγκίνηση και είναι πάντα τα εύκολα καταφύγια της αδυναμίας ενός τεχνίτη να συλλάβει τη ζωή στο καθαρό και ζωντανό φαινόμεμά της. Για τούτο προτιμάει να θυσιάζει σε παρόμοιες ώραιοφάνειες την ήμηση και ζωντανή παράσταση, την ψυχική κίνηση, τη δράση, με ένα λόγο την αλήθεια. Κινώντας απ' τίν τρόπο αυτό, αντι να μας δείχνει σωματωμένο και θεμελιωμένο σε περιστατικά το μεγάλο δικαιο της Αιλής, του φτάνει να το ρίχνει στα δέντρα που ξαναβίζουν με την ανοιχτή. Με τούτο θέλει βέβαια να μας συμβολίσουν ένα νόμο φυσικό, που μας τίν είχε στον πρόλογο πως η φύση γνιάζεται μόνο για το είδος. Κ' έσως η φύση τόντις να γνιάζεται περισσότερο για το είδος παρά για τάτομο, ή τέχνη όμως πρώτα και κύρια γνιάζεται για τάτομα: ή έργο της είναι ή άμηση και πραγματική παράσταση της ίδιας της ζωής.

Από την αντιπάθεια του αυτή στο ρεαλισμό ο ποιητής του «Χειλιδανίου» περνάει δίχως να γνιάξει βαθύτερα στιγμές που γενιούνται άφοκτου τους στη ξετούλιγμα του έργου και μάταια λαχταρούμε μια στιγμή πως θα τις άδραχνε για να στηρίξει ψυχολογικά κι ανθρωπινότερα το δράμα του. Δίχως να σκεφτώ να γυρίσω στην παλιά συζήτησή μας με τίν ποιητή του «Μάρθα», θέλω να του θυμίσω μόνο πως ο άνθρωπος δεν είναι υποταγμένος μοναχά σε νόμους φυσικούς, μα και σε κοινωνικούς. Ο φίλος μου, πιστός στην αρχή του να βλέπει τα κινήτηρα της ζωής μόνο στους πρώτους, το κοινωνικό γύρασε το παίρνει σε μια γαρυτούρα απλή, που δεν παίζει

κανένα μέρος στα αισθήματα και στις πράξεις και στα αισθήματα του ανθρώπου. Είναι κατιτις συνθηματικό γι' αυτόν. Ως τόσο μη μπορώντας να πο φύγη ολότελα ένα πραγματικό, κοινωνικό έδαφος, όπου πρέπει να κινήθη κατανάγκη ή ποιητική του σύλληψη, του φτάνει να μας δίνει μόνο το φαινόμενο του, δίχως να σκοτίζεται και για τις άφορες. Κι όμως, χωρίς αυτές, οι πράξεις τών προτώπων του μας μένουν ανεξήγητες. Όπως δε γνιάστηκε να μας βγάλη ζωντανό το χαραχτήρα της Αιλής μέσα απ' τα πράματα ένα γύρο της, σαν αναγκαίο συγκείμενο τών όρων της ζωής της, έτσι με τη μορφή της κ. Λαουδάρη μας δίνει ένα φαινόμενο διαφθαρμένης μέγαιρας, που σέρνει στο χαμό ένα νέο πλάσμα, δίχως σνάμα να μας δίνει και τίν ψυχολογία της, να μας εξηγει τους λόγους ποι κινάν τίν πράξη της. Δέ λέω πως το φαινόμενο και τούτης, καθώς και της Αιλής, είναι άπίθανα. Έτσιως μάλιστα να και ο κανόνας στην αθηναϊκή αστική τάξη. Δέ λέω επίσης πως ο Νιρβάνας δέ τράβηξε και κάπιες μολυθίες αρκετά πατυρικές στο σκιαγράφημά τους. Μά ή τέχνη δε μας φτάνει όταν μας δίνει τί φαινόμενο μοναχά, δίχως να το φωτίζει αυτό ή ψυχολογική ανάγκη, ή μόνη που μας δίνει τίν ποιητική αλήθεια.

Έλπίζω ο φίλος μου να μη θελήσει να ρίξει πάλι τις αντίλογιες μου τούτες για το νέο του δράμα στη σοσιαλιστική αντίληψή του της ζωής. Από τέτια έπιψη, δε θα μπορούσα παρά να χαρώ μοναχά, βλέποντας τόν ποιητή του «Μάρθα» να παίρνει τίν τραγωδία μιας «κλιούριας ψυχής» κι αυτή τίν ψυχή να συμπάθη, αντί να μανίξει και να σκοτόνη. Κρίμα μόνο πως αυτή ή ψυχή δεν παρυσιαίζεται τόσο ζωντανή, όσο το θέλησε ή πρόθεση του ποιητή της, ούτε τόσο αληθινή όσο ή μορφή του δασκάλου του κ. Παρασκευά Λαουδάρη, ή πιο πιτυχημένη στο έργο. Κκι κίλια ακόμα πως και σ' αυτό το σκηνικό του έργο ο Νιρβάνας δε δείχεται ναχί το όμορφο της δραματικής σύνθεσης. Σε τούτο ίσως λιγότερο κι από το Μάρθα. Δυσόμοια πράξεις περνούν ναβρές, έξιν από μια κίνηση (κι αυτή κάπως βικισμένη ψυχολογικά και τεχνικά) στο τέλος της β' πράξης κι μόλις στις στεγνές σκηνές του δράματος ξεπνάει μια συγκίνηση. Άλλά και τούτη σαν ξαφνική και σαν πρωθώστερη και το χειρότερο άτινούσα και τίν πιο ψηλή στιγμή της απ' το ρωμαντικό της έκφρασης. Κ' εκείνο που συγκινεί βαθιά

κι αληθινά είναι ή στεγνή στεγνή εικόνα του χειλιδανίου, μια λυρική εικόνα που θυμίζει κάπις άσυγκριτα στον τόπο μας και στον καιρό μας έπιγραφικά άριστουργήματα του ίδιου ποιητή. Δεν ξέρω αν ο Νιρβάνας είναι μόνο λυρικός ποιητής κι αν μόνο στη λυρική περιοχή θα μπορούσε να μας ξαναδώσει ένα άνώτερο έργο. Τούτου ξέρω ως τόσο πως στη λυρική ποίηση άνέθηκε ο ποιητής της «Παγιάς λαλέουσαι» τις ψηλότερες τεχνικές βαθμίδες μόνο με το ρεαλισμό στο λυρικό του τρόπο. Κ' ή ταπεινή μου γνώμη είναι πως, αν του είναι δοσμένο να φτάσει και στο δράμα σε παρόμοιο ύψος, μόνο με το ίδιο μέσο θα το δυναθί.

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

II.

Για να κρίνουμε άμερόληπτα τίν Ελλάδα, ανάγκη να στοχαστούμε πως ένας νικημένος λαός δεν είναι κατώτερος από τόν έαυτό του. Όλα τα έθνη γνωρίσανε κάποτε τίν ήττα, κανένα δε στάθηκε άνίκητο.

Πρέπει επίσης να σκεφτούμε πως ένας λαός που πέρασε τόσες κρίσεις χρειάζεται πολύ καιρό για ναναχτήρη τη ζωτικότητά του. Άν και ο ξέγνωνας ύπερ της ανεξαρτησίας είναι λιγάκι άρχαίος, οι συνέπειές του όμως εξακολουθούν άκομη και σήμερα. Υπήρξε φοβερό σφαγικό. Από ενιακώσεις χιλιάδες, οι Τούρκοι σκοτώσανε τις τριακασίες. Χρειάστηκε λοιπό να θυσιάσει το τρίτο για να σωθούν οι άλλοι. Ένα έθνος δεν μπορεί να εκτίθεται κάθε τόσο σε μια τέτοια άφαίμαξη και να ξαναρχίξει, για τίν τιμή, μια τόσο φοβερή θυσία. Για ναμαστε δίκαιοι μπροστά στο έλληνικό έθνος, μήν το κατηγορούμε γιατί έχασε έναν άγώνα έθιμο, με περιστάσεις κακότυχες και με νέες συνθήκες, όπου ο ήρωισμός του παλιού καιρού δε θα χρσίσμευε και πολύ. Άς κοιτάξουμε μάλλον τί 'τανε δώ κι έναν αιώνα και τι 'ναι τώρα. Μήν παραβλλουμε τίν Ελλάδα, όπως πολλοί, με τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης: ή τίν παραβάλλουμε με τόν έαυτό της: είναι το μόνο μέσο για να τίνε κρίνουμε με κάποια δικαιοσύνη.

*] Η αρχή του στο περασμένο φύλλο.

πράγματα απ' αυτή, όμως θρονιάστηκε το γέλιο, ή ξεγνιασιά κ' ή εύθυμία. Κ' οι δύο, κ' ή Μαριώ κ' ή Κούλα, είν' άπάνω στένω τους. Η μια λιγνή κι άσπαιδερή, ή άλλη παχουλή, σταράτη κ' οι δύο τους κυροδέματες και πιζωματες. Οι άργο λάθοι δεν άποστίνουν να περιδιαβάνουν τα δειλινά κ' οι φυταρμόνικες να μουτζοκλάν τά μεσονύχτια κάτω απ' τα παράθυρά τους. Ο πατέρας, τραγουδιστής κι αυτός, μαγεύεται με τίν καλή φωνή κι ο άδερφός έχει κ' εκείνος τή χαρά του στα τραγούδια. Παλαιή συνήθεια στη μικρή πόλη κοντά στην ποταμό, ή αγάπη να γνωρίζη σύνορα ήλικίας μόνο. Κ' έτσι όλες οι νεαρές καρδιές της κούλιας τή χαίρονται με δλη τους τή δύναμη. Κι όταν ή θειά από το χωριό στέλνει και ξαναστέλνει να πάη άποια θέλει από τις δύο, ή Μαριώ ή ή Κούλα, να τίν κάμη δυχατέρη της, ή μια παρακινεί τίν άλλη για να πάη. Κ' οι δύο τους έχουν τις καρδιές δεμένες κάτω στο σοκάκι ή στο βελούχι που ένωζε τώρα κωσι στην κούλια. Η ανάγκη του ήταν άταρκήτητα όχι μοναχά για τή στεγνή, αλλά και για το κάπτρο, που οι στρατώνες τους πλημύριαν εζώλους. Η άκροποταμία πήρε ζωή κ' οι άξιοματικοί, γαρώνοντας από τή άναφορά κίνονται στα τραπέζια του

βελουχιού και παίρνουν τόν καφέ τους. Και στην κούλια καταρώνονται οι άφελεις και στο μπαλκόνι της φορούνται οι κεντητές παντόφλες κι άνα σηκώνεται το φόρεμα για να φανούν οι κόκινες οι κάλτσες. Κάποιος θα ψευρετή μ' αυτές στοχάζεται ή Μαριώ και ρίχνει άδιάφορα τα μάτια στο βελούχι: κάποιος θα τρελλαθί, λέει μέσα της ή Κούλα και στα χείλη της άστράφει πονηρό χαμόγελο. Κ' ή προκοπή κ' ή νοικοκυροσύνη δείχεται στο βελούχι που ρίχνει τις θηλιές βροχή στη ρόδα, που θα πουληθί κρυφά για να περθεί καινούρια πόλκα ή χτένα του συρμού για άτυπόταχτα μαλλιά. Άν έβλεπε τις άδερφές εκεί ή Φρόσω, θα μολογούσε με ντροπή πόσο ήταν πίσω εκείνη στον καιρό της, αν ή θειά ήταν στην κούλια, θάκλιε με μαύρα δάκρυα τή γενιά της άδερφής της, κ' ή μάνα, αν ήταν δυ νατό να δη τις κόρες της θάμπαινε στάβαθα τής γής: δε θα γνώριζε τα σπλάχνα της ούτε τόν κόσμο. Μά ή στεγνή έχει λιώσει εκεί βαθιά, ή θειά είναι μακριά κ' ή Φρόσω δεν έχει ούτε καιρό ούτε άρεξη γι' αυτά. Άδιάκοπα, μονότονα ρίχνει και πιάνει τή σαΐτα κάτω στο κατώγι. Όξω απ' τις πόλκες και τις χτένες χρειάζονται στην κούλια και ψωμί.

Τό ποτήρι δε γέμισε ως τα χείλη τόχε μαντέ-

ψει μια φορά καλά. Τότε είχε να βροχί μόνο τή ντροπή της, να τίν κρύθη όσο μπορεί βαθύτερα κάτω απ' τή μαύρη σκέπη κι από τα κουρέλια της. Τώρα της είναι τα στεγνά ντροπή, τώρα έχει να κρύθη πιότερο το ξεθεμένο φόρεμα, τα δάχτυλα που βγαίνουν κάτω του απ' το τρύπιο το παπούτσι, το τούρτουρο στάνηλιαγο κι άπάτωτο κατώγι. Το έλαχιστο να μήν τά βλέπη ο κόσμος. Κι αν έλειψαν οι διδαχές της θειάς, όμως το αϊμα δε γίνεται εύκολα νερό, ή περηφάνεια δε λιγνεύει με τόν τσίρο, δεν άχκινέει με τα βλήτα δίχως λάδι. Το σσί φωλιάζει στην ψυχή, ζή και κυκλοφέρνει μες το αϊμα. Άς το δείχνουν κάνα άπροπρόσωπο απ' το μπαλκόνι τα καμούφα και τα κατσαρά, ως τή γυνή άξέπεστο ο πατέρας στο παζάρι, χορταίνοντας το με τους φίλους. Άπ' το στενό μασγάλι του γεροσυλιώτη, που είχε ακόμα στο κατώγι της κούλιας για παράθυρο, τόν κικαρώνει ή κόρη του που κατεβάνει εκεί. Η φουττανέλα του απ' το σκανταλέτο φρέσκη φρέσκη, τα τουζιούκια τουρωπά, οι πλατιές άνεμιστές μανίκες: σαν τó χιόνι. Οι άξιοματικοί, καθώς περνάει μπροστά τους, του προσκωνόνται, ο σχολάρχης, που τόν άπαντάει, του βγάξει ως κάτω τίν καπελαδούρα. Παρηγορημένη